

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراستخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سید عبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری
جستارهایی در پلاستیک/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.
موضوع	بلاها - - جنبه‌های جامعه‌شناختی.	۳۴۷/۳۶۳
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا
موضوع	مسائل اجتماعی - ایران - تهران.	رده‌بندی دیویی
موضوع	مدیریت بحران - ایران - تهران.	
موضوع	بلاها - - آینده‌نگری.	
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / HV ۵۵۳	

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی‌پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظنونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

فرهنگ و جامعه

ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی

مجتبی دلیر

پژوهشگر پسادکتری روان‌شناسی دانشگاه تهران

به لحاظ روان‌شناختی، می‌توان رفتار افراد را در سه مقطع زمانی مرتبط با حادثه تلخ فروریختن ساختمان پلاسکو بررسی کرد.

قبل از حادثه

عدم آمادگی کافی چه در سطح فردی و چه از طرف دستگاه‌های ذی‌ربط در برخورد با این حادثه کاملاً مشهود و از طرفی بسیار نگران‌کننده است، چراکه به نظر می‌رسد در صورت بروز حوادثی با وسعت بیشتر، توان مقابله با آن‌ها وجود ندارد. این نگرانی، امروز به یکی دیگر از عوامل استرس‌زا برای شهروندان پایتخت تبدیل شده است. آماده شدن برای رویارویی با رویدادهای استرس‌زا، راهبردی خردمندانه است، چون استرس همیشگی است. از لحظه تولد تا مرگ، انسان با استرس‌های

کوچک و بزرگ مواجه می‌شود و برای غلبه بر آن‌ها، نیازمند فراگیری مهارت مقابله است، اما، چرا هشدارهای داده شده پیش از وقوع حادثه ناگوار پلاسکو جدی گرفته نشده بود؟ بی‌تردید تعلل متولیان ساختمان در ایمن‌سازی و کسب استانداردهای لازم از عوامل بروز و گسترش این اتفاق غم‌انگیز بوده است. اما واقعاً چرا هشدارهای داده شده، جدی گرفته نشده است؟! شاید افراد با خود اندیشیده‌اند که زرنگی کنند و هزینه اضافه نکنند، یا شاید با یک حساب سرانگشتی به این نتیجه رسیده‌اند که توان پرداخت هزینه‌ها را ندارد. اما یک تحلیل هم این است که ما در جوی از بی‌اعتمادی زندگی می‌کنیم. ما مردم جامعه‌ای هستیم که با رواج دروغ، دچار بی‌اعتمادی عمیقی نسبت به یکدیگر شده‌ایم. پس اگر هشدارهای دریافت می‌کنیم، مطمئن نیستیم که واقعی باشد و پیش خود تصور می‌کنیم که وضعیت آن‌قدرها هم بد نیست! اعتماد، سنگ بنای جامعه سالم است. وقتی قول می‌دهیم و عمل نمی‌کنیم نیز، به نوعی دروغ گفته‌ایم. مسئولانی که امروز با خطای خوش‌بینی برنامه‌ریزی، قول‌هایی می‌دهند که مثلاً فلان و بهمان می‌کنیم، اگر نتوانند به وعده خود عمل کنند، عامل ایجاد بی‌اعتمادی در مردم خواهند بود و این قصه پر غصه به درازا خواهد کشید.

هنگام بروز حادثه

تصمیم‌گیری خوب می‌تواند زندگی انسان‌ها را نجات دهد. تصمیم‌گیری صحیح در شرایط بحرانی، نیازمند تمرین و مهارت بسیار است. آیا شاغلان شغل‌های حساس، راهبردی و یاری‌گر به اندازه کافی درباره مهارت تصمیم‌گیری در شرایط سخت آموزش می‌بینند؟ خطاهای تصمیم‌گیری تیم پزشکی، ششمین علت مرگ در آمریکاست. این آمار به‌ویژه وقتی تکان‌دهنده است که بدانیم چنین اشتباه‌هایی به‌وسیله متخصصانی صورت گرفته است که آموزش تصمیم‌گیری پزشکی

دیده‌اند. به هر حال، اشتباه در تصمیم‌گیری، قانونی همگانی است. به همین علت هم در فرهنگ‌های مختلف، عباراتی برای عذرخواهی داریم. در حادثه ناگوار پلاسکو بخشی از افکار عمومی خواستار عذرخواهی مسئولان مرتبط با این حادثه است. چه خوب است که فرهنگ عذرخواهی فردی و جمعی به عنوان یک رفتار رشدیافته در میان مردم و مسئولان رواج پیدا کند، تا افراد آسیب‌دیده احساس کنند که دست‌کم فهمیده و درک شده‌اند.

موضوع دیگر، عدم هم‌دلی برخی از شاهدان حادثه است. شاهدانی که مهارت هم‌دلی با آسیب‌دیدگان و نیروهای یاری‌گر را نداشتند؛ شاهدانی که مانع یاری‌رسانی شدند. هم‌دلی کردن به زبان ساده یعنی توانایی قراردادن خود به جای فرد دیگر و دیدن دنیا از نگاه او. مهارت هم‌دلی یکی از اساسی‌ترین مهارت‌های زندگی است که از سنین کودکی باید آموزش داده شود. نکته دیگر این که وقتی رسانه رسمی در مقابل شبکه‌های اجتماعی شکست می‌خورد دیگر کار از کار گذشته است؛ شایعه، فضای جامعه را پر کرده و روان مردم را می‌خراشد. شایعه، زمانی شکل می‌گیرد که خبر، مهم و مبهم باشد. وقتی به هر دلیلی امکان اطلاع‌رسانی رسمی، درست، شفاف و معتبر وجود نداشته باشد شایعه شکل می‌گیرد؛ همان‌طور که در مورد واقعه ناگوار پلاسکو شاهد آن هستیم. به هر حال، شایعه و اخبار ضد و نقیض، همواره در هر جامعه‌ای وجود دارد اما راه مقابله با پیامدهای آسیب‌زای آن، آموختن مهارت تفکر انتقادی است. مهارت تفکر انتقادی یعنی ایجاد منطقه‌ای مرزی میان درون و برون ذهن فرد که در آنجا اخبار را قرنطینه و ارزیابی می‌کنیم. وقتی تفکر انتقادی نداشته باشیم و بازار شایعه‌پراکنی داغ باشد، آسیب خواهیم دید. چون فیلتری برای غربال‌گری اخبار نداریم، هر خبری را باور می‌کنیم. در این شرایط فرافکنی‌های منفی به اوج می‌رسد و دچار لطمه می‌شویم. با دیدن و شنیدن اخبار واقعی و

همچنین شایعات واقعه پلاسکو، دل هر انسانی به درد آمد و حال بد را تجربه کرد اما بسیاری هم هیجان‌های منفی شدیدی مانند ترس، هراس، هول و وحشت، اضطراب، افسردگی، تنفر و خشم را تجربه کردند. علت عمده خشم، عدم آگاهی است. بعد از گذشت یک هفته، هنوز هم اطلاع‌رسانی به درستی انجام نمی‌شود. ابهام و ناشناختگی، ترس‌آور است. همچنین، افراد ممکن است نگران باشند که آیا چنین اتفاقی تکرار خواهد شد. اگر در تهران زلزله بیاید چه فاجعه‌ای رخ خواهد داد؟

پس از حادثه

پس از حادثه، واکنش‌هایی مثبت را شاهد هستیم. مردم برای نیروهای حاضر در محل، خوراک می‌آورند. برخی برای اهدای خون مراجعه کرده بودند. کسبه برای بیمه آتش‌سوزی رفته بودند، اما آیا این یک موج است که به سرعت فروکش خواهد کرد؟ آیا مردم جوگیر شده‌اند؟ هیجان‌های قدرت‌مند باعث ایجاد انگیزه قوی برای انجام رفتارهای مختلف مثل ایثار، از خودگذشتگی، نوع‌دوستی و کمک‌رسانی می‌شوند، اما چون هیجان‌ها، ماهیتی زودگذر دارند، به نظر می‌رسد این رفتارهای ارزشمند، به زودی سوخت خود را از دست دهند. از این رو، شایسته است به وسیله فرهنگ‌سازی و آموزش، تجربه‌های حاصل از رویدادهای ناگواری مثل این مورد را که روان بشر بیشتر گرایش دارد به دست فراموشی بسپارد فراموش نکرده و تغییر رفتار موقتی را تبدیل به رفتار پایدار و یادگیری مثبت کنیم.

از سوی دیگر و با نگاهی عمیق‌تر، حادثه پلاسکو معانی متفاوتی برای افراد مختلف دارد. معنای این حادثه برای شاغلان در آن‌جا در درجه اول از دست دادن شغل، هرچند به‌طور موقت است. برای آسیب‌دیدگان، بازماندگان و خانواده بازماندگان، خانواده شهیدان

آتش‌نشان و جان‌باختگان، شاهدان عینی، و دریافت‌کنندگان خبر، ممکن است با ضربه روانی همراه بوده و باعث شکل‌گیری اختلال استرس پس‌آسیبی شود، چراکه استرس، اولین قدم برای ابتلا به اختلال روانی است. به همین دلیل، همکاران روان‌شناس با اشراف به این امر، آمادگی خود را برای ارائه خدمات رایگان تخصصی به حادثه‌دیدگان اعلام کرده‌اند. اما این واقعه دردناک، یک پیام عمومی واحد هم به همراه داشت و آن لزوم مرگ‌آگاهی است. ضرورت آمادگی برای مواجهه با از دست دادن، مرگ و نیستی؛ اهمیت فوق‌العاده آمادگی روان‌شناختی برای حوادث و بلایای طبیعی و فجایع ساخته دست بشر. متأسفانه در میان تمام کاستی‌های نظام آموزشی، پرداختن به اصلی‌ترین مسئله زندگی یعنی مرگ هم به چشم می‌خورد. آموزگاران ما درس زندگی نمی‌دهند و مردم، تشنه داشتن‌اند و نه زندگی کردن، اما واقعیت این است که زندگی شکستنی است. مرگ در کمین است. توجه به مرگ با هدف بهبود کیفیت زندگی است. سودمندی یاد مرگ تا حدی است که جنبش‌های آگاهی از مرگ در کشورهای پیشرفته‌ای چون آمریکا و استرالیا، مدت‌هاست که برپاست و در زمینه آموزش متخصصان مرگ-شناسی و ارائه خدمت به عموم مردم از طریق آموزش و مشاوره در زمینه مرگ و داغ‌دیدگی فعالیت دارند. برای نمونه، انجمن مرگ‌شناسی آمریکا در بهار ۲۰۱۶ سی‌وهشتمین کنگره علمی سالیانه خود را در شهر مینیاپولیس ایالت مینه‌سوتا برگزار کرد. هدف از پرداختن به مرگ، دستیابی به نیروی احیاگر آن است. افراد در خلال روبه‌روشدن با میرایی و محدودیت‌هایشان و در طی فرایند آگاه‌شدن از این واقعیت که با وقوع مرگ، فرصت عمل و تغییر به پایان خواهد رسید، می‌توانند از فرصت‌هایی که باقی زندگی در اختیارشان قرار می‌دهد نهایت بهره را برده، انتخاب‌های عاقلانه‌تری نموده، و زندگی‌شان را با کیفیت بیشتری سپری کنند. همان‌طور که این حادثه

یادآور شد، مرگ و مردن، اجتناب‌ناپذیر، جهان‌شمول، برگشت‌ناپذیر، قطعی و مطلق است. زندگی پر از فقدان‌هایی است که یادآور مرگ‌اند و یکی از آن‌ها داغ‌دیدگی است. در این حادثه همه مردم ایران داغ‌دار شدند. داغ‌دیدگی بهترین فرصت برای یادآوری مرگ خودمان است. ما نیز خواهیم مرد. در واقع، همه ما هر آن، در حال مُردنیم و لحظه‌ای که از دست می‌رود، هرگز دوباره بازمی‌گردد. با این وجود، مرگ مهم‌ترین موضوعی است که در یادمان می‌میرد! و هر فرد سالمی تا اندازه‌ای مرگ را انکار می‌کند، اما یک‌بار دیگر تأکید می‌شود که فکرکردن به مرگ برای همه افراد مفید است. بر اساس نتایج مطالعه‌ای در دانشگاه میسوری آمریکا، فکرکردن به مرگ می‌تواند باعث ایجاد تغییراتی سالم در سبک زندگی مردم شود. اگر یاد مرگ، محرک تغییر نباشد چه چیز دیگری می‌تواند تغییرآفرین باشد؟! درست است که مرگ جسم ما را نابود می‌کند اما اندیشیدن به آن می‌تواند کیفیت زندگی ما را بهبود ببخشد. به‌ویژه وقتی به مرگ افرادی بیاندیشیم که با رشادت، از خودگذشتگی و ایثار جان باخته‌اند. پس بگذاریم یاد مرگ زنده شود! چون کسی که واقعاً از مرگ بترسد به ناچار از زندگی هم خواهد ترسید. پس برای خوب زندگی کردن، باید خوب مردن را آموخت.

ساخت نمادی در مکان ساختمان پلاسکو ایده خوبی است، چراکه یادگار و یادآوری خواهد شد برای تمرین همیشگی رفتارهای موافق شهروندی و مسئولانه و متعهدانه همه شهروندان و مسئولان. نمادی خواهد شد برای تذکر اهمیت آمادگی یک شهر پیشرفته؛ شهری با شهروندان هم‌دل، آموزش‌دیده، آماده، نوع‌دوست، کمک‌رسان، جامعه‌یار، شجاع و ایثارگر. به‌علاوه، استفاده از تجربیات این رویداد و اقدام به فرهنگ‌سازی در ارتباط با رفتارهای جامعه‌پسند، آموزش و تمرین جدی و واکنش مناسب به هنگام بحران، آموزش جدی و واقعی مهارت‌های زندگی مطابق با استاندارد یونیسف، توصیه می‌شود.

متأسفانه هیچ رشدی بدون درد و رنج نیست؛ ای کاش که این حادثه تأثرانگیز تلنگری باشد برای رشد و توسعه همه‌جانبه شهر و شهروندان و به راحتی به دست فراموشی سپرده نشود.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
دانشگاه شیراز